

Події роману-трилогії точаться протягом майже цілого сторіччя і подумки переносять читача від підпорядкованої царській Росії Варшави до золотих копалень Західного Сибіру – з усім їх кримінальним арсеналом, аж до вбивства. Революції, війни, що їх було забагато впродовж ХХ віку, жбурляють долю української жінки як скажений вітер – паперову ляльку. Головних героїнь трилогії пов'язують не лише кривні узи, а й майже містична історія старовинної прикраси, що має властивість повертатися до власника...

The novel under consideration describes the events throughout nearly a hundred years and sends the reader to Warsaw, subdued by tsarist Russia, to the gold mines of Western Siberia, where you can come across any kind of crime, including murder. Revolutions, wars, of which 20th century undoubtedly abounds, throw a Ukrainian woman's fate like a furious wind does to a paper doll. The country is captured by Bolsheviks. Disguised as seekers of happy life for poor people, they fight for power: first in their own country, then – throughout the world. To gain this terrific goal they introduce dictatorship. Despite disorders, epidemics, hunger, caused by the new government, the heroine of the novel managed to not only survive, but to raise her children. Times changed, as well as the rulers, but the aim remained. It was fight for power. And the woman, under the circumstances, had nothing to do but just supply cheap labor force. Three main heroines of the trilogy are connected not only by family relations but by the mystic story of an ancient necklace which by magic force returns to its true owner.

Пролог

Десь тут був камінь. Великий камінь на розі Базарної і Московської. Камінь, на якому можна було й посидіти, якщо кохана занадто барилася (а так, як чесно, було майже щоразу). У цих двох навіть був вислів, зрозумілий тільки їм: доведеться сидіти на камені. Тобто жди-пожди, коли вже вона причепуриться.

Неможлива спека. Поряд іде Катруся – їй обіцяно піти на пляж.

– Можна взяти паперову ляльку?

Хай бере, вона хоч не важка. Бо як йти кудись з малою дитиною... Та ще й спека дошкуляє.

Дійшли. На березі Дніпра не так відчувається спека. А вода – як молоко з-під корови. Яка все ж таки розкішна ріка! Куди там Сені – так, канал, трошки більший за струмочок, суцільно закутий у бетон. А Дніпро! – широкий, суднохідний, вбраний в смарагдові шати! Аби не спекота. Чи то день сьогодні такий? На небі ані хмаринки, сонце пече немилосердо, а ріка так і вабить зануритися і не вилазити з води.

На березі – рясно-рясно людей. От якась пані доволі поважного віку засмагла як тубілець. Мабуть, відпочиває тут щодня. Он якась родина вивела із задухи міського помешкання дітей і песика. Такий собі кумедний песик – здається, тер'єрчик. Попри спеку біга, як навіжений, вздовж берега і приносить хазяям усяку погань. От приніс і поклав до ніг мокрий напівзотлілий корч. Дуже потрібна річ. Побіг далі.

От молода родина привела двійко маленьких хлопчаків. Близнюки. А тато в них, вочевидь, має азіатське коріння. Тоді зрозуміло – у них чомусь хлопчики народжуються набагато частіше, ніж дівчатка.

От молода родина привела двійко маленьких хлопчаків. Близнюки. А тато в них, вочевидь, має азіатське коріння. Тоді зрозуміло – у них чомусь хлопчики народжуються набагато частіше, ніж дівчатка.

Песик знов щось приніс. Що там цього разу? Здохла риба. Годувальник.

Як дивитись на небо з землі, здається, навіть літак пересувається, як спритний равлик. Як тоді помітити рух хмаринки, яка лише править за наочну позначку двоюбою двох невидимих велетнів – холодного і гарячого повітря?

На край сонця напливла низька бузкова хмара, завмерла на деякий час і посунула далі.

А в цей час невидимі велетні вирішували, кому панувати над цією місциною найближчого часу. І ніхто не збирався поступатися.

Родина із песиком десь поділася – щось він почав скавчати. Катруся, що накупалася аж до синяви, сидить на пляжній ковдрочці і вдягає ляльку. Мабуть, у принцесу. Перепрошую. Зараз дівчатка грають не в принцес, а в Белль, Жасмин і Аріель – вироблених на один кшталт діснеєвських красунь.

Наче здійснюється невеличкий курний стовпчик. Чи то від спеки мариться?

Prologue

There used to lay a boulder there. It was a boulder at the corner of Bazarna Street and Moskovska Street. A boulder you could sit on when your sweetheart was late (to say honestly, that scenario had already become habitual). Those two even invented a saying whose secret message was comprehensible only to them. She used to say: “You will have to sit on the boulder”. That is, to wait until she spruces up.

It’s boiling hot. Katrusya¹ is walking next to me – she has been promised to be taken to the beach.

– Can I take a paper doll?

Why not? It’s not such heavy. At least the kid will be occupied when taken for a promenade... Anyway, the heat does not give you any choice.

Here we are at last. The heat is not so oppressive near the Dnipro. But the water does not refresh at all. Yet the river is magnificent! Compared to it, the notorious Seine is just a canal, a bit bigger than a brook, cemented all over as if fettered. But the Dnipro! – Wide, navigable, emerald-green! If only the weather were not so hot! What a day! There’s scarcely a trace of a cloud in the sky, the sun is a bit of a hell and the river lures you: dive in and stay forever.

The beach is overcrowded. An elderly lady, sunburnt as a grilled chicken, must be sunbathing here every day. Over there some kids and a puppy are being taken for a walk from the heat of a city apartment. The puppy is funny – it must be a terrier. Despite the heat it is running along the bank like crazy and fetches its masters all kinds of garbage. Look – this time it brought and put to their feet a wet half-rotten twig. You can’t manage without it, really! Then the dog proceeds further.

A young couple brought two little sons. Twins. The father looks as if he comes from Asia. Aha-a-a! That is the reason for so many sons at once. Who knows why, but easterners give birth to boys far more often than to girls.

The dog has fetched something again. What is it this time? A rotten fish. Good boy. That’s who wins bread in the family!

When observed from the ground, even a plane looks like a snail-sprinter. You will hardly be able to apprehend the slight movement of a cloud that just gives a hint of a battle between two giants: hot and cold air.

A huge mauve cloud floated reluctantly on the edge of the sun, hesitated and sailed off.

Meanwhile the unseen giants struggled for dominating over the patch of land. Nobody was going to give in.

The family with the dog went somewhere as it began scowling. Katrusya has already got that bluish –purple tint that only ardent bathers are able to acquire, and now she is sitting on a beach towel and dresses up her doll. In princess garments, presumably. Unfortunately, nowadays girls don’t play with princesses: they have a Belle, Jasmine or Ariel, all cloned from Disney’s cartoons.

The heat plays tricks on the eyes – it looks like a little dusty cloud has risen up.

¹ Katrusya is the form of name Kate, Katya. It indicates the speaker’s tenderness and affection to the girl.

Хмара насувалася на сонце дедалі більше. А велетні вже випробували силу, тиснучи один на одного, підхоплюючи своїми пасмами куряву, дрібне сміття, пісок.

Деякі, ті, що відпочивали, почали збиратися додому – чи то завчасно так вирішили, чи то відчули наближення негоди. Але таких була меншість. Більшість залишалась на березі: адже тільки-но була така приємна погода. От тільки хмарка пропливе...

Велетні відступилися на крок один від одного – і з усієї люті помчали, нахиливши лоба, один на одного з єдиною метою: розчавити, знищити, перемогти. На землі здійнялась курява, пісок засліплював очі, віти дерев перепліталися і ламалися, а на небі, там, де стрілися два велетні, виблиснула блискавка, і, звуком наздоганяючи світло, пролунав грім.

Уже самі безтурботні зрозуміли: бути хлющу. Кидали до ковдрочки всі речі (потім розберемо), хапали цей куль та бігли до найближчого «грибочку». З боку одного лантуха щось ковзуло назовні і одразу було підхоплене і покручене вітром.

– Лялька! Моя лялька!

Уперіщив дощ.

The cloud was covering the disk of the Sun – the farther, the more resolutely. And the giants demonstrated their power pushing each other, catching everything with their fluffy jumbles: dust, litter, sand.

Some holiday-makers got round to collecting their things and set off. Maybe they felt the storm descending from faraway, or they just had made up their minds beforehand. But those were few. The majority remained on the beach – they still couldn't believe that the relaxing heat was going to yield. It's just a little cloud that will float away...

The giants stepped backwards, just to regain anger, and attacked each other violently, foreheads lowered, led by the only aim: to suppress, to annihilate, to win. The earth responded with a cloud of dust; the sand blinded people's eyes, the trees' branches interlaced and crashed, and in the sky, where the two ogres had encountered, there was a flash of lightning, followed by thunder.

Even the most careless understood: there would be a downpour in a minute. All things thrown into the bath-towel (we'll fold them neatly a bit later), everyone grabbed their packages and ran to the nearest sun -shed. One of the bags let a 'leak' and it was immediately caught and twisted by the wind.

– Doll! My doll!

Down poured the rain.

Сніг білий, сліпучий. А земля чорна, грузька.

Агата стоїть біля свіжої могили на центральному мінському кладовищі. Думки вже не б'ються, як пташка в тенетах, а ледь-ледь ворухаються. Але цей їх монотонний рух доводить до божевілья, як витончені китайські тортури: крапля по краплі. Невже їй не всі випробування відміряні? Невже наостанок було потрібно пережити свою власну дитину? Щойно закінчилась війна, двійко діток, чоловік. Жити й жити. Сорок два роки – чи то вік, щоб піти від нас назавжди? Як же важко ховати дитину – першу, найбажанішу, найвродливішу! Чи не це прочитала по руці циганка, що ворожила їй дуже-дуже давно? Прочитала – і не захотіла сказати, аби не отруїти щасливих років.

...Це було на Волині. Агата, мов на крилах, поспішала додому з вечірки. Серце радісно і млосно калатало: її запросив на танок такий красень, справжній принц! Звісно ж, останній польський король правив сто років тому² І які принци в маленькому містечку Ратне, яке було то задвірками Російської імперії, то Польського королівства? Але хто б це ще міг бути? На ньому був френч з блискучими гудзиками, з кантами. На кашкеті – герб. Зросту він був велетенського, особливо поряд з Агатою, яка навіть високою зачіскою ледь-ледь сягала його грудей.

А коли він став на коліно, аби запросити її на мазурку, їх очі були майже на одному рівні.

Що за очі! Зелені, мрійливі. Їх оточують золотаві пухнасті вії. Такого ж кольору густе кучеряве волосся і хвацькі вуса, підкручені догори. Він вивів її на середину зали, де вони були єдиною парою. Де подівся весь світ?! Зала, вікна, присутні – все поволі рушило, закружляло, злилося в суцільну рухливу веселку. Залишився тільки він і танок, що поєднував їх, носив з кутка в куток, розлучав і знов еднав, то прискорював, то уповільнював їх крок, аж поки Агата в знеможі трохи не впала на руки свого кавалера. А він, підхопивши її сильною рукою, на мить підняв в повітря, перш ніж закінчилося це чаклунство. Серце в Агати калатало, мов шалене, обличчя не знати чому зашарілося, а очі мимоволі намагалися зустрітися поглядом із зеленими очима Стаса.

Єзус Марія! Це ж треба так одразу закохатися!

Назустріч їй трапилась циганка з немовлям. Мама застерігала: ніколи не розмовляти з циганками. Зачарують, заморозять, видурять гроші. А ще вони начебто крадуть дітей. Грошей в Агати немає. А дітей – вона сама ще майже дитина, всього шістнадцять років. Що як поворожити на того принца? Мама не дізнається. Якщо циганка добре погадає – можна подарувати каблучку.

– Давай поворожу, красуне!

– Грошей в мене немає.

² Останній польський король – Станіслав Август Понятовський (1732-1798) – польський король і великий князь литовський.

White, dazzling snow. Black, greasy soil.

Agatha is standing near the freshly-dug grave at the central municipal cemetery. Thoughts are jerking slower and weaker, similar to a bird caught in a net, and finally fade away. But this monotonous movement drives her crazy. It must be some kind of Chinese tortures: drop, another drop. Isn't that a burden, heavy enough for a little tender woman? What an ordeal is to outlive her own daughter at the end of her own life, which was far from being cloudless. The war³ had just finished, her daughter had two children and a husband. It seemed the real life was only beginning. Is forty-two the age to perish forever? What a torture it is to bury your own child, the first one, beloved, forlorn, the most beautiful. Wasn't that the fate read from her hand by a gypsy fortune-teller long ago? The old woman wouldn't say what she saw as she didn't want to spoil Agatha's years of happiness with an ominous prediction.

...It all began in Volyn⁴. Agatha was nearly flying home from a party. Her heart was beating sweetly and painfully: she was invited to a dance by such a beauty of a guy; he must be a prince, for sure. It's a joke, really. The last Polish king must have been ruling this country a hundred years ago!⁵ Really, what princes can survive in the hell of a tiny town like Ratne? It has always been on the outskirts of the Russian Empire then, while the Polish were ruled by the Polish King. But who could the young man be, otherwise? He was wearing French uniform with shining buttons, sewn with edgings all over. There was a coat of arms on his casquette. He was of enormous height: Agatha could hardly reach his breast with the highest point of her hair-do.

But when he knelt to ask her for a tour of mazurka, their eyes were nearly at the same level.

What eyes did he have! Greenish, dreamy in the frame of long golden lashes. His hair and moustache with turned-up corners were of the same golden color. He led her to the middle of the dance hall, where they were the only dancing pair. The whole world vanished, dissolved. The hall, the windows, the guests – all of them moved, whirled and finally melted into a bouncing rainbow. The only distinguishable thing there was him, him and the dance, that united them, brought them here and there, separated and united again, quicker, then slower until Agatha fell into her partner's lap exhausted. And he caught the girl with one hand only and raised her in the air for a moment just before the magic ended. Agatha's heart was violently beating, she was hot in the face, and her eyes sought to meet the green eyes of Stas.

Jesus Maria! How could she fall in love heels over ears in no time?

She tramped into a gypsy woman carrying a baby. Mum had warned her: never speak to gypsies. You will be enchanted, kidnapped and stolen of money. Moreover, they are spoken of as baby-kidnappers. Yet Agatha has no money. And she has no kids to kidnap. She is a child herself, she is only sixteen.

Maybe it's worth asking the gypsy to tell the fortune about her Prince? Mum will never know. If the prediction pleases Agatha, she will present the fortune-teller with her ring.

– Let me tell you your fortune, sweetie!

– I have no money.

³ Great Patriotic War – the Soviet name of World War II.

⁴ Volyn – a historic region in Central and Eastern Europe straddling Poland, Ukraine and Belarus.

⁵ The last king of Poland, Stanislaw August Poniatowski (1732-1798) was the last king of Poland and Grand Duke of Lithuania.

– Я так поворожу. Покажи долоню.

Взяла ліву руку, щось задовго роздивлялася.

– Буду жити довго і щасливо? – Агаті увірвався терпець.

– Житимеш довго... – і пішла геть, не обертаючись.

Агата, зрадивши, що не довелось розлучатися з каблучкою, побігла додому.

Ледь перетнувши поріг, не втрималась:

– Мамо! Я танцювала з принцом!

В затишній кімнаті крім мами були тільки молодші брати – Даня і Фоня. Фоня був тихий мрійливий хлопчик, тому він без вагань визнавав старшого на два роки Даню неперевершеним авторитетом в усьому. А Даня був бешкетником і плідним винахідником усіляких пустоців.

Мама підняла очі від вишивання і приязно, але трохи глузуливо перепитала:

– Так-таки з принцом? Зі справжнім?

– Він такий красень! А який мундир, які гудзики, які канти!

– Та таких «принців» на залізничній станції десятки, – це зі свого кутка озвався Фоня. І тієї ж миті мимоволі зойкнув, отримавши непомітно стусана від старшого брата. Щось Фоня бовкнув зайве. Але було запізно: мама всім тулубом повернулася до братів і пропекла їх очима:

– А хто це вам дозволяв знову бігати на станцію?

Нова залізниця, яку будували неподалік від містечка, була справжнім лихом для матусь, що мали синів. Вона приманювала розбишак, мов магнітом.

Ще коли тільки-но почалося будівництво станції, хлопчачи попри сувору заборону примудрялися втікати з-під пильного нагляду батьків аби подивитись на чудо-дорогу, а то й поцупити важкеньку гайку – на грузило до вудки.

Залізнична колія проходила болотистою місциною. Грузька земля вперто засмоктувала гаті, наче мстила за те, що її віковий спокій так зухвало було сплюндровано. На земельні роботи було мобілізовано місцевих селян, які не надто охоче наймалися на це кляте будівництво. Тільки найбільш нужденні погоджувалися на такі каторжні умови: робочий день тривав 12 – 14 годин на добу, за житло робітникам правила землянки, де під ногами хлюпала вода; нещасні випадки і захворювання були звичайною справою. На спорудження залізниці було відведено мало часу: царська Росія забажала, аби бездоріжжя не перешкождало торгівлі із Заходом.

Якщо йти до станції навпростець, легко можна було до крижів⁶ опинитися в багнюці. Через те мама і дізналася про синові походеньки до залізниці. Фоня, якому тільки-но виповнилося вісім, отримав в спадок від Дані добротні чоботи. Трохи вони були завеликі.

Якось вони удвох побігли на станцію. Весна того року була пізня, недружна. Земля ледь-ледь вбирала талий сніг, а про те, щоб протряхнути, і не йшлося. І, на лихо, Фоня таки втрапив в болото ледь не по коліна. Даня його сьак-так витяг, але один чобіт так і залишився біля станції. Було непереливки обом!

⁶ Крижі – попереки.

– Never mind. Show me your palm.

She took Agatha's left hand and studied it during a long time.

Agatha lost her patience.

– I will live a long and happy life, I presume?

– Your life will be long.

She turned away abruptly and left without saying anything more.

“At least my ring remains with me”, Agatha thought and speeded home. She hardly stepped on the porch when the words flew out of her mouth:

– Mum! I danced with a prince!

There were only Agatha's two younger brothers in the cozy room: Danya⁷ and Fonya⁸. Fonya was a shy, dreamy boy who acknowledged his two years senior brother's superiority in everything. Yet Danya was a browbeater and inventor of all kinds of pranks.

Mum looked up from her embroidery and asked with a kind but ironic smile:

– Really? With a prince?

– Oh, Mum! He's so handsome! Such a uniform! And shiny buttons, and chevrons!

“There are hundreds of suchlike ‘princes’ at the railway station”, - that was Fonya's commentary from his cubbyhole. And he shrieked at once being punched by his senior brother. He shouldn't have said this! But it was too late. Mum was turning to them in full size, her eyes burning: “Who let you stray about the station again?”

The new railway station, not far from the town, was a real nuisance for every mother having a son. It attracted naughty kids as if it were a magnet.

The construction being still in process, it lured boys who managed to flee from their parents' strict surveillance to see the magic – the road; and, if lucky, to filch a heavy steel nut for a fishing sinker.

The railway was passing a swamp. Marshy ground would swallow up the dams as if taking revenge for disturbing its age-old peace. Local farmers were engaged in digging and construction works but they took to work reluctantly. Only the poorest agreed to work under such conditions. The working day lasted 12-14 hours a day, the workers lived in mud-huts (zemlyankas⁹), where you could feel water under your feet. Accidents and diseases were far from being rare. The constructors were lack of time. The Tsarist Russia wanted to boost trade with the West, and the absence of roads prevented them from getting immediate profits.

If you go straight to the station you can easily get trapped by the quagmire. That is for sure until winter comes and the path will be covered with ice. This is how mother found out about her sons' raids to the railway. Fonya got his brother's high-quality boots when he was eight. They were a little loose for the boy.

They both set off to the station. The spring was late that year. The ground did not take in thawed snow, saying nothing about drying out. And alas! Danya got caught in the quagmire and was being slowly swallowed up by the deceptive swamp. Danya managed to pull his brother out of the swamp but they had to sacrifice one of the boots. It goes without saying the brats were taught an unforgettable and the most instructive lesson.

⁷ Danya is a shortened form of Daniil.

⁸ Fonya is a shortened form of Afanasiy.

⁹ A zemlyanka is a dugout, a mud hut. It is a shelter based on a hole or depression dug into the ground.

Зачувши розмову, з бічної кімнати визирнула Тіна і поманила Агату до себе. Більшої несхожості між сестрами важко було уявити. Агата – невисока, тендітна, вишукана, з вузькими плечима і маленькими ніжками. Риси обличчя наче намальовані тоненьким олівцем, темне густе волосся майже пряме, тільки ледь вилося біля шиї. А молодша Тіна вже на голову випередила Агату зростом, була доволі-таки кремезна, мала величеський гачкуватий ніс, завеликий рот, завеликі ступні. Волосся аж занадто кучерявилося, і через те йому важко було дати раду. Але, попри грубувату зовнішність, Тіна мала лагідну вдачу, була незаздрісна і обожнювала свою привабливу старшу сестричку. В кімнаті спали маленькі Катя і Паня, тому розмовляли пошепки:

– Розкажи, як його звати?

– Станіслав. Стась.

– Він тобі сподобався?

– Дуже!

– А ви цілувалися?

– Як можна? Ми тільки-но познайомилися!

– А він пропонував одружитися?

– Тіно, отямся! Ми тільки танцювали разом! Але це було казково!

– А якщо запропонує, погодишся? Ну скажи, скажи, погодишся?

...Якось у суботу надвечір (аби лихо не підгледіло) в двері красномовно постукали. На порозі був маршалок¹⁰, що почав з двозначного питання: чи, бува, нема у вас телички на продаж?

Після кількох обов'язкових реплік, господар запросив його до столу. Гість виставив на плетену скатертину пляшку горілки, та сам не сідав. Знавець весільного етикету, він відповідально враховував усі прикмети: сяде – справа не піде.

Господар відкоркував пляшку – все! Згоду на весілля отримано! Маршалок виїшов з хати та невдовзі повернувся з батьками нареченого.

Батько, перетинаючи поріг, примушений був нахилитися – зросту був такого, що мало не зачепився за приварцабок¹¹. Та й мати була під стать йому. Питання про весілля вирішили того ж дня.

¹⁰ Маршалок – сват.

¹¹ Приварцабок – приголока.

Having heard the conversation, Tina, Agatha's sister, came into view and called her. You can hardly imagine two sisters being so different. Agatha was short, tender, elegant, narrow-shouldered and with little feet. Her features were like drawn with a sharp pencil, dark thick straight hair reached the beginning of her neck where you could see just a few stray curls. Yet her younger sister was tall (much taller than Agatha, actually), muscular and everything was excessive for a girl her age: a huge crooked nose, a mouth too big for her face, big feet. Her hair was too curly and too difficult to take care of. But despite her appearance Tina was good-tempered, far from being envious and she adored her lovely elder sister. There were kids sleeping in the room (Katya and Panya), so they went on talking in a whisper:

- Tell me, please. What is his name?
- Stanislav. Stas.
- Did you like him?
- You bet!
- Stanislav. Stas.
- Did you kiss?
- Are you crazy?! We just met each other!
- Did he propose to you?
- Tina! You really are crazy! We only danced together. But that was like a fairy

tale!

– But if he makes a proposal, will you marry him? Tell me, please, will you marry him?

...One Saturday evening (to say honestly, such deals were made when it was dark enough not to let any trouble peep into the house) there was a loud knock on the door. There was a marshalok¹² that started with the ambiguous: "Have you got a heifer to sell?"¹³

A few conventional questions being asked, the host invited the guest for dinner. The table was promptly covered with a knitted tablecloth, then the guests were provided with a bottle of horilka¹⁴ but he wouldn't sit down as was prescribed by the tradition. Being an expert in the wedding affairs, he kept in mind some signs of successful undertaking. He knew for sure: if he sat down at once, there would be no trade.

But if the host uncorks the bottle – you have caught the fortune by the tail. You got the parents' blessing! Marshalok left the house, but he was soon back accompanied by the groom's parents.

The father when crossing the porch nearly hit the pryvartsabok¹⁵ with his head – he was far from medium height. And the groom's mother was his match. The details of the marriage were agreed on the same day.

¹² Marshalok was an official in Poland and Grand Duchy of Lithuania; also the head of the confederation gentry.

¹³ Have you got a heifer to sell? Matchmaking included traditional conversation: the groom's men played the roles of buyers and the bride's parents were sellers.

¹⁴ Horilka is – Ukrainian word for vodka. It comes from "hority" (to be able to burn). It was rather strong and was drunk without accompanying water or soda.

¹⁵ Pryvartsabok – the top of the door.

Агата була православна, Стась – католик. Але рідні тихо й мирно погодилися на вінчання в костьолі. Благо, такий шлюб признавався обома конфесіями. Того ж таки дня уклали угоду про те, що батьки нареченого після весілля нададуть молодим у своєму будинку квартиру і стіл – протягом двох років.

Напередодні весілля, удосвіта, Стасів дружба¹⁶ об'їхав усе містечко. На шию своєму коневі він повісив декілька дзвіночків, щоб його приїзд був чутний в кожному будинку.

Дружбу супроводжували музики. Був серед них молоденький грайек¹⁷, що міг своєю грою розбурхати пристрасть навіть у самому цупкому серці. Зупиняючись біля будинків, дружба запрошував їх мешканців на весілля.

Весілля почалося у неділю. Зранку батьки вже виглядали нареченого. А Агату, за традицією, одягали в весільне вбрання: біле-білісіньке плаття, білі панчохи, білі черевики і довгу фату. І, як вона не хвилювалася, не забула взяти у жменю дві грудки цукру – для коня, що його мали впрягти у весільний візок.

Перед самим виїздом на вінчання молодих благословили батьки Агати, а сваха обсіпала усіх присутніх осипанками¹⁸. Присутні хапали їх собі – за народними повір'ями, розтерті осипанки могли допомогти хворим людям і худобі. Мама Агати в костьол не поїхала – тільки батько. За обрядом він провів наречену через увесь костьол, підвів до Стася і передав свою дитину в його надійні руки.

- Я беру тебе за помічницю! – клявся молодий.
- Я беру тебе за помічника! – відказувала молода.
- Доки смерть не розлучить нас.
- Доки смерть не розлучить ...

Нарешті молодят повінчали. Серед присутніх прошелестіло: «Яка гарна пара!». У свідка під час служби затерпла рука – доводилось тримати вінець досить високо через зріст нареченого. Весільна процесія попрямувала в дім молодого. Перед порогом Стась, мов пир'їнку, підхопив Агату на руки і заніс її до кімнати – так, за повір'ям, присипалась пильність лихих сил, аби не завважили на появу нової мешканки.

Гості вже аж слиною захилялися, очікуючи повернення молодят з костьолу. Та й не дивно! Столи вигиналися від наїдків: коровай, смажене поросся, холодець, бульйон з кльоцками, запечена курка... За обідом гості кричали: «Гіркий борщ! Гірка капуста!», – і вигукували доти, доки наречений не здогадався і не поцілував свою дружину.

¹⁶ Дружба – товариш нареченого.

¹⁷ Грайек – скрипаль, музика.

¹⁸ Осипанка – невеличке «рогате» печиво з кількома кутами (рогами) з круто замішаного тіста, усередині якого був горіх.

Agatha was an Orthodox, but Stas was a Catholic. Yet both parents peacefully agreed to hold the wedding ceremony in a kost'ol¹⁹. This way, the marriage was to be acknowledged by both religious branches. The same day it was agreed that the groom's parents will provide board and bed for the newlyweds for two years.

On the wedding's eve, early in the morning, Stas' druzhba²⁰ rode around the town. He put some bells on his horse's neck to be heard in every house.

Druzhba was accompanied by the musicians. There was some hrayok²¹ among them. His music was said of to be able to awaken the most powerful passion in the hardest hearts. Druzhba would stop at every homestead and invite the dwellers to the wedding.

The wedding started on Sunday. From the early morning the bride's parents had been looking for the groom. And Agatha was being robed into the wedding dress as the custom demanded. Everything was white from head to toes: dress, stockings, shoes and long bridal veil. Agitated though she was, Agatha was aware not to forget to take some pieces of sugar. She grabbed them into her little palm to treat the horse in the wedding carriage.

Before the departure the young couple was blessed by the parents, and the bride's mother tossed osypanky²² onto all people. Everybody caught them. The old belief is that the wedding osypanky grounded into finest powder would cure sick people and cattle. Agatha's mother did not go to the church – only the father did. Keeping to the custom, he led the bride through the whole church and brought her to Stas and handed his daughter over to a decent man.

– I take you for a hand! – The groom gave the wedding vow.

– I take you for a hand! – The bride replied.

– Till death do us part.

– Till death do us part...

Finally the newlyweds left the church. "What a nice couple!" was heard now and then. The druzhba had got his hands stiff – the groom was rather tall to hold the wedding crown over his head for quite a time. The procession headed for the groom's homestead. Before the porch Stas promptly raised Agatha as if she were just a feather and brought her into the room. The old belief demands that to be done to trick the evil forces. Presumably, they won't notice the new dweller if she doesn't set foot on the porch on the first day.

The gusts were very hungry, awaiting for the young couple to return. No wonder! The tables were abundant with delicious food and drinks: korovai²³, roasted piglet, kholodets²⁴, borshch²⁵ and dumplings, fried chicken... Before trying another dish the guests would cry: "The borshch is bitter! The cabbage is bitter!"²⁶ That was repeated until the groom figured out what he was expected to do: kiss his young wife.

¹⁹ Kost'ol – Catholic church.

²⁰ Druzhba – a friend of the groom.

²¹ Hrayek – violinist, musician.

²² Osypanka – small cookies with multiple angles with mixed dough, inside which was a nut.

²³ Korovai – a traditional Russian, Ukrainian, Romanian and Polish bread, most often used at weddings, where it has great symbolic meaning.

²⁴ Kholodets – a dish in which ingredients are set into a gelatin made from a meat stock or consommé.

²⁵ Borshch – a national Ukrainian dish. It is a sour soup; includes beetroots as one of the main ingredients. It is often served with sour cream.

²⁶ "The cabbage is bitter! "Bitter" – traditional toasts during the wedding feast. The newlyweds kiss each other, and every dish and drink becomes sweet.

Пісні, танці, веселощі точилися майже до ранку! Тільки тоді молодих з жартами та примовками відпустили до спальні і залишили наодинці. В спальні стояло величезне ліжко – усі меблі в домі були завеликі для Агати. Стосиком викладені були подушки – від великої до самої маленької. А під ліжком Агата побачила жменю бурштину – відганяти злих духів.

Агата досить швидко при звичаїлася в новій родині. Ввечері вона виходила аж до рогу вулиці зустрічати чоловіка з роботи.

Стась тріхно згинав лікоть, і так, попід руки, вони неквапно повертались додому, розповідаючи кожен свої новини.

– Розумієш, любя! Колія під потяг в Росії ширша, аніж в Європі. Тому на нашій станції є ділянка, де одночасно прокладено і вузьку, і широку колію. Приходить потяг, усі пасажери виходять, а попід вагонами міняють колеса.

– Який жах! А як вагон впаде на ноги?

– Його підтримують міцні ваги, він не може впасти.

– І взагалі, чому б не їхати на конях – і веселіше, і спокійніше!

– Коні можуть понести. І з такою швидкістю, як потяг, ніякий кінь не домчить.

– Хоробрий чоловік може зупинити коней. А хто може зупинити паротяг, якщо він понесе?

– Це просто неможливо, любя. Потяг їде тільки там, де йому відведено. Не лізь під колеса – і все буде гаразд.

Агата не любила і побоювалась потягів, хоча ще ніколи не бачила жодного. А коней вона любила. Любила неквапно їхати візком, любила скакати верхи. Любила, коли коні її пізнавали, бо Агата ніколи не забувала прихопити із собою грудки цукру, аби почастувати своїх улюбленців. Але їй подобалось, що чоловік серйозно розповідає їй такі «не жіночі» речі; подобалося слухати його низький оксамитовий голос – і хотілося, аби ця дорога не мала кінця.

Одного разу на розповіді Стася про залізницю Агата, попри звичай, нічого не заперечувала, а її думки, здавалось, блукали десь далеко. Стась на півслові замовк.

– Щось трапилось вдома?

Агата зупинилася, повернулася до Стася обличчям і задовго мовчала. А потім сказала те, що мільйони жінок до неї казали своїм коханим:

– У нас буде дитина.

І Стась, як і мільйони чоловіків до нього, відчув себе щасливим і трохи спантеленим.

– Дитина? Хлопчик? Хлопчик!

Він підняв Агату на руки і залишок дороги проніс на руках. А на підлогу опустив так обережно, наче вона була вазою з кришталю по вінця з водою.

Якось вночі Станіслав прокинувся від схлипування Агати. Збентежено глянув на дружину, чи все гаразд: з дня на день очікували пологів.

– Тобі зле, любя?

– Ні! Ні, все гаразд.

– А рюмсаєш чого?

The dancing, singing and fun went on till dawn. Only then the newlyweds, accompanied by traditional jokes, wishes and sayings, were allowed to leave the dining room, proceed to their bedroom and stay private. There was a huge bed in the room – actually, all the furniture was too big for Agatha. The pillows of all sizes were piled on the bed – from the biggest to the tiniest one. Agatha looked under the bed and saw some amber stones – to drive away evil forces.

Agatha adapted to the new family quite easily. In the evenings she would go up to the streets crossing to meet her husband from work.

Stas bent his arm as a gentleman, she took his elbow and they went unhurriedly, talking about the latest news at work, at home, elsewhere.

– You see, darling. The railway track in Russia is wider than that in Europe. So there is a place at the station where the two tracks of different width meet. The train comes, passengers go out, and the wheels under the carriage are replaced.

– O horror! What if the carriage falls down just where you are standing?

– It is supported by strong mechanisms, it won't fall.

– Generally speaking, why not travel by horse-driven carriages – it's much safer and more fun!

– The horses can run away; moreover, no horse can overtake trains.

– A brave man can stop horses! But who will stop a train if it gets crazy?

– That's just impossible, my sweetheart. The train will only go where it is directed to. If you don't wander under the wheels you will be safe.

Agatha did not particularly like trains – she was afraid of them, actually. Yet she had never seen one. But she loved horses. She liked unhurried journeys on top of a loaded wagon or just riding a horse. She liked it when horses recognized her: she always remembered to take some sugar to treat it to her favorites. But she also loved being told serious 'manly' working problems as if she were equal to her educated husband. His low velvet voice made her thrill – she'd rather the road never came to an end.

One day when Stas was telling his tale of the railroad, Agatha, despite her favorite routine, was not listening, but her thoughts wandered somewhere far away. Stas interrupted his story.

– Is everything OK at home?

Agatha stopped, turned her face to Stas and kept silent for a long time. Then she said the words lots of women used to say to their beloved ones.

– We're going to have a baby.

And Stas, like lots of other men, felt happy and a bit disturbed.

– A baby? A boy? A boy!

He took his wife in his laps, then raised her and was carrying her for the rest of the way. He was carrying her as if she were a crystal vase full of precious water, and he couldn't split a drop of it.

One night Stanislav was awakened by his wife's weeping. He looked at Agatha anxiously: would it be good to ask her something or would it be better not to disturb her. They were waiting for the child to be born.

– Are you OK, sweetheart?

– Well, yes, everything is fine.

– Why are you crying, then?

– Матка боска, яка ж я щаслива! Як мені хороше з тобою! Я не зможу жити без тебе!

– З якого такого дива? Оце так вигадала! Тобі не доведеться жити без мене. Ми житимемо разом довго-довго.

– От і циганка мені таке наворожила.

– А вона не сказала, буде хлопчик чи дівчинка?

– Ні... Але хто б не народився, буде гарний-гарний, як ти, коханий.

– Швидше вже вродливий, як ти, люба.

Кажуть, дитина в утробі матері чує все, що відбувається назовні. Маля, що народилося невдовзі, таки підслухало розмову юного закоханого подружжя та ніяк не могло обрати нічию сторону.

Народилася дівчинка, в якої одне око було каре – як у матері, а друге зелене – як у батька.

За святцями дівчинку назвали Дросида. Але згодом стали звати коротко і милозвучно – Діна.

Стась був безмежно щасливий, не міг нагледітися на маленьку лялечку. Але, як і всі чоловіки, він мріяв про сина. Тому ледь не відразу після пологів закинув:

– Через рік народиш мені хлопчика!

– А якщо знову буде дівчинка?

– Тренуватимешся, доки не навчишся народжувати хлопців. Почнемо?

– Що почнемо?

– Тренуватися.

До пологів Агата проганяла зі спальні Стася, аби дав їй спокій, бо «це» може зашкодити дитині. Але ж пологи вже минули!

Стась вирішив, що він і так був досить довго ляльним. Чесно кажучи, просто дуже скучив за своєю розквітлою жіночкою. Пологи зробили її дещо круглішою, біла шкіра на плечах, руках, грудях виглядала як мармурова.

Агата нарешті зрозуміла, на що натякає чоловік і зі сміхом жбурнула в нього найменшу подушечку.

– І тобі не соромно?

– До чого тут сором? Дуже хочеться хлопчика. Так коли почнемо?

...Добігали кінця два роки, що молоді мали право жити у батьків. Стась з Агатою вже наклали грошей, аби придбати невеличкий окремих будиночок.

Якось Стась повернувся з роботи в піднесеному настрої.

– Кохана, а що, як нам переїхати до Варшави? Мені пропонують поступити в Школу інженерів залізничного транспорту!

– Jesus Maria, what a happy thing I am! Good gracious! I won't live without you!

– Why are you going to live without me? We'll live long and happily ever after, like king and queen in a fairy tale.

– That's exactly what the old gypsy told me.

– Maybe she happened to know who we are going to have first: a boy or a girl.

– Well, no... But I'd rather have it pretty as a picture... no matter who it is going to be. I want it to be pretty like you, darling.

– Like you, honey.

Children (even inside the mother's belly) are said to be overhearing everything said around.

The baby born soon after the events we know about, happened to have heard everything that her parents were saying. It could not stick either to mother or to father. It was a girl with one brown eye, like her mother had, and the other one green, like her father's.

She was named Drosida as the church calendar demanded. But everybody called her Dina for short. Besides, Dina sounded more nicely.

Stas was hilarious, he couldn't help gazing at his pretty daughter. But soon afterwards, like all the other men, he began asking his wife:

– Would you mind having a son, say, in a year?

– But what if it will be daughter again?

– Well, you will keep on trying until you are lucky. So, let's start!

– Start what?

– Training.

Agatha had used to drive Stas away from her room before the girl was born. She had said 'it' could harm the baby. But they didn't have to take cautions! Stas decided that he had been patient for long enough. To say honestly, he was missing his flourishing wife.

After giving birth to her first baby she became a bit plumper, her skin was marble white and looked appealing on her arms, breasts...

Agatha got what her husband was driving at. She threw the smallest pillow at him but couldn't help laughing.

– Aren't you ashamed?

– Why should I be ashamed? I want to have a son. That's all. So when are we going to start?

The two years that the young couple could be staying at the husband's parents' home were coming to an end. Stas and Agatha managed to save a little bit of money to buy a house – small, but it would be their own house, with nobody to live next door to them.

One day Stas came home high-spirited.

– Honey, would you mind moving to Warsaw? I was made a proposal to enter High School of Railway Engineers.

Агата в житті жодного разу не залишала свого рідного містечка. Тут були батьки, брати, сестри. Паня і Катя часто-густо прибігали погратися с маленькою небогою, яка рачки опановувала всі кімнати. В містечку все знайоме. І через вулицю живе тітка з родиною; і на кладовищі поховано бабусю – вона померла молодесенька першими ж пологами; і тут такі зелені полонини; і...

– Звісно, любий, їдьмо! Це буде чудово.

Незабаром зібралися в дорогу. Агата вперше побачила залізничну станцію, про яку стільки чула. Їхати мали потягом «Санкт-Петербург – Варшава». Проводжати прийшла уся родина Агати. Спочатку десь здалеку почувся задовгий низький гудок, ніби якийсь величезний прадавній звір утробним голосом закликав подругу. Потім на обрії з'явився чорний паротяг. Ще здалеку почав гальмувати, аби саме біля вокзалу зупинитися. І нарешті промайнули вагони: сині, жовті, зелені. На кузові різнокольоровими фарбами було зображено величезний герб Росії, через що вагони виглядали дуже пишно.

Коли паротяг зупинився, усі пасажири вийшли на перон, а потяг поїхав на запасний шлях – міняти колісні пари під європейський стандарт²⁷. В черговий раз почали прощатися. Дана вештався по станції і з тугою вдивлявся вдалечінь – відчувалося, що йому аж п'яти пече теж кудись поїхати.

Стась з родиною мав їхати в синьому вагоні, тобто першим класом. Через надто дорогі квітки такі вагони часто-густо їхали напівпусті, але Стась досить непогано заробляв на залізниці.

Агата, в останній раз поцілувавши маму і сестричок, з острахом увійшла в вагон. Зсередини він виявився навіть затишним: два м'якенькі дивани, оксамитові фіранки з китицями, килимок. На столику – білосніжна серветка.

Потяг рушив – спочатку ледь помітно, потім все швидше й швидше, залишаючи позаду перон, рідних, знайоме містечко і неабиякий шматок Агатиного життя.

2

Після включення Польщі до складу Російської імперії²⁸ в свідомості росіян з'явилося двоїсте сприйняття Варшави – і як недосяжної закордонної столиці, і як закуткового російського міста. Хто бував в Варшаві раніше, пам'ятали місто нарядне, веселе, закордонне; місто розваг. Вважалося, що Варшава – східний Париж.

Йшов 1907 рік. Майже забулися наполеонівські війни і взяття Суворовим Варшави. Але мандрівники, що бували тут раніше, вперто запевняли, що Варшава вже «не та». І справа не тільки в тому, що вона стала більш брудна і менш весела, ніж раніше, а ще й у тому, що росіяни нерозсудливо впроваджували свій православний класицизм в це суто західне місто.

²⁷ Європейський стандарт – 1435 мм; залізнична гілка Санкт-Петербург – Варшава поєднувала російську широку колію (1520 мм) і вузьку західноєвропейську.

²⁸ Рішенням Віденського конгресу 1815 року центральна Польща увійшла до складу Російської імперії, інші польські території дісталися Австрії і Пруссії.

Agatha had never left her home town before. It was there that her parents, brothers, sisters lived. Panya and Katya used to come around now and then. They would play with the little niece that began exploring all the rooms crawling backwards. Agatha knew the town as the palm of her hand. And her aunt and her family lived nearby, right across the street; and her grandmother was buried at the town cemetery – she died very young just after giving birth to her baby, and the hills here are so beautiful, and...

– Sure, sweetheart, when are we leaving? That will be great.

Soon afterwards, they were ready to set off. Agatha saw a railway station for the first time in her life. But how much she had heard of it! They were to travel by the “St Petersburg – Warsaw” train. All Agatha’s family came to see her off. First they heard a long rumbling noise as if some pre-historic monster was calling its friend. Then a big black train pulled in. It had begun braking beforehand in order to stop just opposite the station. And then multi-colored carriages rushed past: blue, yellow, and green. The magnificent Russian coat-of-arms was imprinted on the carriage; giving it an air of ominous solemnity.

When the locomotive stopped, all the passengers hurried out on the platform, and the train was being delivered to the spare railway to have its wheels replaced for the ones of European standard²⁹. The departure ceremony was repeated once again. Danya was wandering round the station, obviously bored with all those cries and weeping. He longed to rush somewhere far and not to be with the remaining lot.

Stas and his family were to travel in a blue carriage, that is – by the first class. Due to high prices the carriages were half-empty, but it was not the question of money with Stas. He earned quite enough to travel comfortably.

Agatha kissed her Mum and sisters for the last time and cautiously got onto the train. It looked unexpectedly cozy inside: two soft sofas, velvet curtains with fringes, and a carpet. There was a snow-white napkin on the table.

The train started. Its first movements incomprehensible, then faster and faster, and the home town was left behind: the platform, relatives, Agatha’s childhood and young years fading, vanishing, dissolving in the surrounding scenery.

2

When Poland became part of the Russian Empire, it acquired the new and ambiguous status. It was seen both as a mysterious foreign capital city and a province of a mighty superpower. Warsaw was spoken of as Paris of the East.

The year was 1907. Napoleon’s wars were nearly forgotten, as well as the time when Warsaw was captured by the French Emperor. But the connoisseurs³⁰ who were lucky to have visited Warsaw years ago, would say that the city was not the same as it had used to be. It was not the case of it being dirtier or less exciting, but of Russia’s hasty and thoughtless introduction of Orthodox classicism into that purely west-oriented city.

²⁹ The European standard is 1435 mm; railway line St. Petersburg - Warsaw combined Russian broad gauge (1520 mm) and narrow gauge of Western Europe.

³⁰ The inclusion of Poland into the Russian Empire was due to the decision of the Congress of Vienna in 1815: Central Poland became part of the Russian Empire, other Polish territories went to Austria and Prussia. From 1815 until World War I, Poland was the center of the Russian Empire as an autonomy.